

УДК 101.9:801.73

О. Б. Духович
аспірант кафедри філософії та соціології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ В ДІАЛОГІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ М. М. БАХТІНА

У руслі швидких змін і безперервних інформаційних потоків проблема розуміння набуває особливої актуальності у зв'язку з нагальною потребою збереження громадянського миру, вирішення низки геополітичних, міжкультурних і навіть міжособистісних конфліктів за допомогою знаходження спільних точок дотику, перегляду звичних деструктивних способів ставлення до представників інших культурних традицій та побудови оптимальних взаємин із ними.

Крім того, звернення до теми розуміння залишається тим шляхом, що веде до збагачення теоретико-методологічних основ філософського й соціально-гуманітарного пізнання. Останнім часом відбувається везагальна гуманітаризація наук, що дає підстави розглядати розуміння як загальнометодологічну та гносеологічну проблему. Суттєвий внесок в осмислення проблеми розуміння специфіки гуманітарних наук у контексті свого дослідження зробив М.М. Бахтін, що спонукає нас звернутися до його філософської творчості.

У межах нашого дослідження для нас є цінними наукові здобутки Г.М. Кучінського, котрий особливу увагу звернув на можливість застосовування методологічних розробок філософа у психології; Н.Л. Новікової, яка запропонувала власний варіант реконструкції розробленої М.М. Бахтіним методології гуманітарного пізнання; Е.Р. Корнієнко, котра проаналізувала основні положення філософії М.М. Бахтіна, що стосуються особливостей функціонування тексту як у межах однієї культури, так і в системі діалогу культур.

Мета статті – розкриття специфіки бачення М.М. Бахтіним тексту як об'єкта гуманітарних наук та особливостей процесу його розуміння.

Почнімо з того, що проблема розуміння вже протягом тривалого часу порушується у філософських колах, але досі викликає низку дискусійних питань. Якщо у В. Дільтея розуміння представлене як проникнення в духовний світ автора тексту, тісно пов'язане з відновленням культурного контексту його створення, то в М. Хайдеггера розуміння – це специфічно людське ставлення до дійсності, спосіб буття людини в цьому світі. На думку Х.Г. Гадамера, розуміння минулої культури не можна відокремити від саморозуміння інтерпретатора. Тому предметом розуміння є не сенс, укладений автором у текст, а той предметний зміст, із осмисленням якого пов'язаний цей текст. На нашу думку, інноваційне значення праць М.М. Бахтіна пов'язане насамперед із поняттям «діалогічність», що червоною ниткою проходить через усю наукову творчість дослідника й застосоване ним також для характеристики процесу розуміння. Звісно, як зазначає Н.К. Бонєцька, діалог є і в німецькій герменевтичній традиції, але тут він скоріше виступає як «метафора для процесу розуміння тексту: при інтерпретації ніби – підкреслимо це «ніби» – відбувається діалог інтерпретатора із суб'єктом тексту, який зовсім не обов'язково є реальним авторським «я». Очевидно, що інтерпретатора цікавить зміст тексту, а зовсім не це «я». У М.М. Бахтіна все навпаки: сенс тексту для нього злитий з особистістю автора» [9, с. 38], а сам текст є олюдненим, персоналістичним.

У роботах «До філософських основ гуманітарних наук», «Проблема мовленнєвих жанрів», «Проблема тексту», а також у численних фрагментарних нотатках М.М. Бахтін ставив низку питань, що стосуються сутності

гуманітарних наук, прагнучи відрізнити ці науки від наук природничих. Філософ розглядає гуманітарні науки як науки, що вивчають людину, специфіку її існування, вони звернені в глибину особистості, до її найбільш гострих проблем. Відповідно, предмет гуманітарних наук – «виразне буття, що говорить. Це буття ніколи не збігається із собою, а тому невичерпне у своєму сенсі й задумі» [4, с. 8]. Філософ указував, що людина в її людській специфіці завжди виражає себе (розмовляє), тобто створює текст (хоча б і потенційний). Тому гуманітарні науки повинні бути спрямовані на вивчення тексту. Отже, філософ уважає, що об'єктом гуманітарного пізнання є текст (письмовий, усний) як первинна даність усіх гуманітарних дисциплін. «Там, де людина вивчається поза текстом і незалежно від нього, – це вже не гуманітарні науки (анатомія та фізіологія тощо)» [6, с. 301]. Дослідниця А.В. Умеренкова з цього приводу зазначає, що розкриття сутності діалогічного мислення неможливе без звернення до проблеми тексту як атома спілкування особистостей у діалозі, які потребують особливого методу, розуміння [15, с. 91], а Н.К. Бонєцька пише: «Очевидно, що бахтінська методологія гуманітарних наук належить тому руслу європейської філософії, яка має свій витік в ідеї «наук про дух» В. Дільтея, убирає в себе досягнення «мовленнєвого мислення» діалогістів та екзистенціалізму Хайдеггера. Цю лінію у філософії підсумував і осмислив Х.Г. Гадамер, позначивши її іменем герменевтики. Бахтін, автора фрагментів 60–70-х років, можна було б назвати російським герменевтиком» [8, с. 111]. Адже у своїх роботах він порушує центральну для герменевтичної проблеми тему розуміння тексту.

Отже, згідно з М.М. Бахтіним, у гуманітарних науках людина вивчається через тексти, що є продуктами її вираження. Тому варто більш детально розглянути запропоноване філософом розгортання поняття «текст» і специфіку його розуміння.

Текст (письмовий та усний) – це практично єдина форма заяви людини про себе, виявлення себе ззовні «мисленнею субстанцією». До форм «заяв про себе» М.М. Бахтін зараховує й людський учинок, який так само можна інтерпретувати як текст, адже вчинок може бути зрозумілим (як людський учинок, а не фізіологічна дія) лише в діалогічному контексті свого часу (як репліка, смислова позиція, система мотивів). Оскільки, на думку філософа, текст – це первинна даність (реальність) і вихідна точка кожної гуманітарної дисципліни, то виникає питання, чи можна знайти до людини та її життя якийсь підхід не через створені або створювані нею знакові тексти? Ствердна відповідь на це питання буде лише тоді, якщо ми будемо говорити про вивчення суто тих процесів, що відбуваються з людиною, стосуються природничих наук. Суттєва відмінність між природничим і гуманітарним пізнанням полягає в тому, що в одному випадку – це «думка про світ», а в іншому – «думка у світі». Специфіка першого пізнання полягає в застосуванні методу пояснення, а другого – методу розуміння. Можна стверджувати, що М.М. Бахтін поділяє ключову ідею наукового спадку В. Дільтея, яка полягає в тому, що головна пізнавальна функція «наук про природу» полягає в поясненні, яке має підводити одиничні об'єкти й події під загальний закон, у результаті чого елімінується вся їхня неповторність. Основна ж пізнавальна функція «наук про дух» полягає в ро-

зумінні. Тут завдання дослідника досягнути сенс дійсності в її всій індивідуальності.

М.М. Бахтіна передусім цікавлять гуманітарні науки й, відповідно, метод розуміння. Фізична дія людини може бути зрозуміла як учинок, але не можна зрозуміти сам учинок поза його можливого (створеного нами) знаково-го вираження (мотиви, цілі, стимули, міра усвідомлення тощо). Ми наче змушуємо людину говорити (конструюємо її можливі свідчення, пояснення, сповідь, зізнання). Усюди дійсний або можливий текст і його розуміння. Дослідження стає запитуванням і бесідою, тобто діалогом. У роботі «Проблема тексту» філософ пише, що природу ми не запитуємо й вона нам не відповідає. Ми ставимо запитання собі й певним чином організуємо спостереження або експеримент, щоб отримати відповідь. Вивчаючи людину, ми всюди шукаємо та знаходимо знаки, намагаємося зрозуміти їхнє значення [7, с. 321].

Якщо зрозуміти текст широко – як будь-який пов'язаний знаковий комплекс, то й мистецтвознавство (теорія та історія образотворчих мистецтв) має справу з текстами (творами мистецтва) [7, с. 306]. Сам же філософ зазначає, що його цікавить лише проблема словесних текстів.

Нам важливо згадати факт, на який указує Л.А. Готтшвілі. Авторка стверджує, що в роботі «Проблема тексту» М.М. Бахтін, імовірно, з метою входження в термінологічний контекст часу, зближує термін «текст» із первинним для своєї філософії поняттям «висловлювання». Дослідниця припускає, що термін «текст» слугує для М.М. Бахтіна термінологічним мостиком зі структуралізму, що тоді набував популярності [11, с. 623]. Тобто, можемо говорити про певну тотожність понять «текст» і «висловлювання» у М.М. Бахтіна. На це вказували також дослідники Е.Р. Корнієнко та Г.М. Кучинський. Зокрема, Е.Р. Корнієнко пише, що у М.М. Бахтіна текст розглядається як висловлювання, яке включене в ціле культури [12, с. 128]. Г.М. Кучинський зазначає, що, як тільки у М.М. Бахтіна починається аналіз особливостей властивостей тексту, філософ без вагань уподібнює текст висловлюванню й закріплює це ототожнення збігом властивостей тексту та висловлювання. Отже, текст, як і висловлювання, має кордони. Будь-який текст має автора. Текст має другого суб'єкта, котрий його читає, і його охоплює своїми контекстами, оцінками й запереченнями. Подібно до висловлювання, текст включається в «текстовий ланцюг», у мовленнєве спілкування цієї сфери. Між текстами можливі (від себе додамо, необхідні) діалогічні стосунки [13, с. 9]. Про ці властивості тексту (висловлювання) ми ще будемо згадувати більш конкретизовано.

Поділяючи позицію зазначених авторів щодо синонімічності в роботі «Проблема тексту» понять «текст» і «висловлювання», яке (висловлювання) філософ використовував у праці «До проблеми мовленнєвих жанрів», ми надалі будемо часто вживати, замість поняття «текст», поняття «висловлювання».

Почнімо з того, що кожне висловлювання (текст) володіє певними особливостями, про що вже згадувалось нами, детальна характеристика яких дає змогу краще зрозуміти логіку процесу розуміння текстів, розроблену М.М. Бахтіним у дещо фрагментарному вигляді.

Відтак для висловлювання притаманні такі особливості.

По-перше, кожне висловлювання має межі або чіткі кордони. Межі кожного висловлювання як одиниці мовленнєвого спілкування визначаються зміною мовленнєвих суб'єктів, тобто зміною тих, хто говорить. М.М. Бахтін стверджує, що будь-яке висловлювання – від короткої (однослівної) репліки побутового діалогу й до великого роману або наукового трактату – має, так би мовити, абсолютний початок і абсолютний кінець: до його початку – висловлювання інших, після його закінчення – вислов-

лювання у відповідь інших [5, с. 173]. Звідси зверненість і спрямованість висловлювання, його авторський характер (висловлювання завжди комусь належить). Мовлення може існувати лише у формі висловлювань окремих людей, суб'єктів мовлення.

Отже, зміна мовленнєвих суб'єктів, що охоплює висловлювання, є першою його конститутивною особливістю як одиниці мовленнєвого спілкування.

По-друге, кожне висловлювання володіє специфічною завершеністю. Завершеність висловлювання – це, так би мовити, внутрішня сторона зміни мовленнєвих суб'єктів: ця зміна може відбутися, бо мовець сказав (або написав) усе, що він у цей момент або в цих умовах хотів сказати (або написати). Ця завершеність визначається особливими критеріями. Перший і найважливіший критерій завершеності висловлювання – це можливість відповісти на нього, зайняти стосовно нього відповідальну позицію.

Відповідно, по-третє, кожне висловлювання характеризується зверненістю до Іншого та діалогічністю, навіть тоді, коли текст адресується автором собі ж, він однаково звернений до Іншого й урахує відповідальну реакцію цього Іншого. Висловлювання – ланка в ланцюзі мовленнєвого спілкування, і його не можна відірвати від попередніх ланок, які визначають його зовні та зсередини, породжуючи в ньому прямі відповідні реакції й діалогічні відгуки. За спиною автора стоїть багато попередників. Вони присутні у висловлюванні автора у вигляді «свого-чужого» слова, цитати, мотиву тощо. У свою чергу, Інший, до якого спрямоване повідомлення, виступає в масці незнайомця як «людина в людині», представник усіх інших для «Я». Але висловлювання пов'язане не лише з попередніми, а й наступними ланками мовленнєвого спілкування та з самого початку буде стосуватися з урахуванням можливих реакцій на нього, заради яких воно, по суті, і створювалось. Текст завжди адресований Іншому (іншим) і тільки в цій спрямованості, в орієнтації на розуміння Іншого набуває сенсу. Крім того, предмет може набутися сенсу для мене, якщо він містить сенс для Іншого. Сенс народжується при зіткненні мого висловлювання з думкою Іншого на перетині текстів.

Тобто, діалогічність тексту передбачає як мінімум, крім автора, другого суб'єкта, котрий, як пише Н.Л. Новікова, не є просто мертвим дзеркалом, що віддзеркалює готові сенси. Адресат повинен зрозуміти й відповідати на текст. Текст відіграє для нього не лише роль повідомлення про певний предмет, а й роль каталізатора власної думки [14, с. 101]. У мовленнєвій комунікації ці дві свідомості перехрещуються з приводу одного предмета. Під час їхнього перехрещення й розкривається сенс тексту. «Сенсами я називаю відповіді на питання, – пише М.М. Бахтін, – те, що на жодні питання не відповідає, позбавлене для нас сенсу» [2, с. 369].

Цікаво зауважити, що Х.Г. Гадамер, котрий прагнув поєднати герменевтику з діалектикою («монологізмом», на думку М.М. Бахтіна), тлумачить розуміння як таке, що містить сенс поза особистістю, що звільнене від будь-якого зв'язку з носієм думок, із «Я» та «Ти» [10, с. 421]. Розуміння питання передбачало «злиття» з ним горизонту дослідника. Для М.М. Бахтіна погляд адресата володіє самостійними сенсами, особистісний характер сенсу не стирається в процесі розуміння, хоча і змінюється під час перехрещення висловлювань суб'єктів.

Отже, і сам процес розуміння розглядається як перетин двох автономних кругозорів, у результаті якого розкриваються приховані й породжуються нові тексти, що не містяться в самому тексті. Не обмежуючись простою реконструкцією тексту, розуміння збагачує його, уносячи оцінювання описаних у ньому подій із позиції більш глибокого культурного контексту. Входячи як потенція в діалогічну систему тексту, розуміння змінює його сенси.

При цьому обидва суб'єкти можуть мінятися місцями. Суб'єкт, який відповідає на питання, сам може їх ставити.

Будь-яке розуміння живого мовлення, живого висловлювання має активний характер (хоча й міра цієї активності буває доволі різною), передбачає відповідь і в тій чи іншій формі обов'язково її породжує: той, хто слухає, починає говорити («обмін думками»). Пасивне розуміння значень мовлення, що чується, – тільки абстрактний момент реального цілісного активно-відповідального розуміння, яке й актуалізується в подальшій реальній голосній відповіді. М.М. Бахтін пише, що, звісно, не завжди має місце гучна відповідь, яка слідує одразу після висловлювання: активно-відповідальне розуміння почутого (наприклад команди) може безпосередньо реалізуватися в дії (виконання команди), може виявитись до певного часу мовчазним розумінням, але рано чи пізно воно виявиться в мовленні або поведінці [5, с. 169].

Отже, будь-яке реальне цілісне розуміння активно-відповідальне і є початковою стадією відповіді (у якій би формі ця відповідь не з'явилась). І той, хто говорить, спрямований саме на таке активно-відповідальне розуміння: він чекає не пасивного розуміння, що, так би мовити, лише дублює його думку в чужій голові, а відповіді, згоди, співчуття, заперечення, виконання.

Відповідно, М.М. Бахтін критично ставиться до ігнорування активної ролі Іншого в процесі діалогічного спілкування. Той слухач зі своїм пасивним розумінням, який зображується як партнер мовця на схематичних малюнках загальних лінгвістик, не відповідає реальному учасникові мовленнєвого спілкування («обміну думками»). «Те, що показано такою схемою, – лише абстрактний момент реального цілісного акту активно-відповідального розуміння, що готує відповідь (на яку й розраховує мовець)» [5, с. 170]. Така наукова абстракція є виправданою лише тоді, якщо вона усвідомлюється як абстракція. В іншому випадку схема спотворює справжню картину мовленнєвого спілкування, ліквідує з неї найсуттєвіші моменти.

Побачити та зрозуміти автора висловлювання – означає побачити та зрозуміти іншу чужу свідомість, її світ, тобто іншого суб'єкта. Наприклад, якщо під час пояснення – одна свідомість; під час розуміння – дві свідомості, два суб'єкти. До об'єкта (речі) не може бути діалогічного ставлення, тому пояснення позбавлене діалогічних моментів (крім формально-риторичного). Розуміння завжди певною мірою діалогічне. З цього приводу дослідник Г.Р. Яусс зауважує, що діалог передбачає не лише наявність двох співрозмовників, а ще й готовність кожного впізнати й визнати Іншого в його іншості. Це особливо важливо мати на увазі тоді, коли таким «Іншим» є текст, який до нас безпосередньо не звертався. Розуміння тексту лише тоді стає діалогічним розумінням, коли іншість тексту буде виявлена та стверджена як така, що випереджатиме наш горизонт очікування, коли виявляється не наївне злиття горизонтів, а виправлення й доповнення власного очікування, розширення його засобами історичності Іншого [16, с. 145].

По-четверте, кожне висловлювання є неповторним і унікальним. М.М. Бахтін говорить про наявність у тексті двох полюсів: загальноприйнятої системи знаків, яка дає змогу ідентифікувати його значення, й індивідуальне неповторне висловлювання, заради якого він і створюється.

Для того щоб текст, який містить повідомлення, міг розраховувати на розуміння, він повинен будуватися в культурно-адаптованій мовленнєвій системі, що об'єднує автора з тими іншими, на розуміння яких він розрахований. Але хоча висловлювання й будується в системі загальноприйнятої мови, воно завжди є неповторним, ніколи не є тільки вираженням уже готового змісту думки.

Другий полюс тексту – унікальний сенс висловлювання, що як вільний творчий акт долає емпіричну необхідність мовленнєвих і знакових формалізмів та завжди лишається самореалізацією, одкровенням особистості. Тому

воно, згідно з М.М. Бахтіним, не допускає ні причинового пояснення, ні наукового передбачення.

Як зазначає філософ, у розумінні текстів можна йти в напрямі до першого полюса тексту – його зрозумілості, що забезпечується спільністю мови, культури, історичною пам'яттю жанру, стилем самого тексту. Але можна рухатись і до другого полюса тексту – до неповторного сенсу тексту. У своєму русі до сенсу висловлювання суб'єкт може зупинитися в будь-який момент, досягнувши ідентифікації, що його влаштовує, але при цьому за його спиною залишається ланцюг нерозгаданих, точніше, неокреслених сенсів. Будь-яке висловлювання повідомляє дещо нове в найбільш широкому сенсі цього слова. Це нове – обов'язковий момент задуму висловлювання. Хоча сам задум не завжди реалізується. «Це нове входить у задум як нове для слухачів (читачів), тобто воно завжди відносне. Нове – це творчий момент висловлювання... Будь-яке висловлювання просуває життя вперед, не лише повідомляє щось нове, а й уносить дещо нове у взаємини людей ..., кожне висловлювання в цьому сенсі історичне» [1, с. 253]. Можлива абсолютна тотожність двох і більше речень (у разі накладання одне на одне, як дві геометричні фігури, вони будуть збігатися), крім того, ми повинні припустити, що будь-яке речення в необмеженому мовленнєвому потоці може повторюватись необмежену кількість разів в абсолютно тотожній формі, але саме як висловлювання (або частина висловлювання) жодне речення, навіть те, що складається з одного слова, ніколи не може повторитись: це завжди нове висловлювання.

Будь-який істинно творчий текст у своєму вільному ядрі не допускає ні каузального пояснення, ні наукового передбачення. Але це, звісно, не відкидає внутрішньої логіки, внутрішньої необхідності вільного ядра тексту (без цього він би не міг бути зрозумілим, визначеним і дієвим) [7, с. 310].

Ураховуючи унікальність кожного висловлювання (тексту), зазначимо, що й розуміння як висловлювання (текст) у відповідь не повторює та не дублює мовця, воно створює своє уявлення і свій зміст; і мовець, і той, хто розуміє, зовсім не залишаються кожний у власному світі; навпаки, кожен сходиться у своєму третьому світі, світі спілкування, вони звертаються одне до одного, вступають в активні діалогічні стосунки. Розуміння завжди передбачає відповідь. У слові того, хто говорить, завжди є момент звернення до слухача, установка на його відповідь. На думку М.М. Бахтіна, річ не в простому розумінні (пасивному), пасивного розуміння ніколи не буває, це фікція. Будь-яке розуміння передбачає реакцію у відповідь [1, с. 215].

М.М. Бахтін пропонує поділити розуміння на окремі акти. У дійсному, реальному, конкретному розумінні вони нерозривно злиті в єдиний процес розуміння, але кожний окремий акт має ідеальну смислову (змістову) самостійність і може бути виділений із конкретного емпіричного акту: 1) сприйняття тексту (психофізіологічне сприйняття фізичного знака (слова, кольору, просторової форми)); 2) упізнання його (як знайомого або незнайомого), розуміння його повторного (загального) значення в мові; 3) розуміння його значення в контексті цієї культури (найближчому або більш далекому); 4) активно-діалогічне розуміння (суперечка-згода) [3, с. 381].

Отже, оскільки, на думку філософа, людина виявляє себе через створення тексту, то об'єктом дослідження гуманітарних наук є текст, що характеризується наявністю чітких кордонів, позначених змінами мовленнєвих суб'єктів, завершеністю, спрямованістю до Іншого, діалогічністю й унікальністю. Відповідно, розуміння тексту має яскраво виражений діалогічний, активно-відповідальний і творчий характер. А це, у свою чергу, спонукає нас у наступних роботах звернути більш детальну увагу на методологічний потенціал запропонованого М.М. Бахтіним підходу до гуманітарних наук.

Література

1. Бахтин М.М. Из архивных записей к «Проблеме речевых жанров» / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Собрание сочинений : в 7 т. / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянской культуры, Русские словари, 1997–2012. – Т. 5 : Работы 1940-х – начала 1960-х годов. – 1997. – С. 207–286.
2. Бахтин М.М. Из записей 1970–1971 годов / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – С. 355–380.
3. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – С. 381–393.
4. Бахтин М.М. К философским основам гуманитарных наук / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Собрание сочинений : в 7 т. / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянской культуры, Русские словари, 1997–2012. – Т. 5 : Работы 1940-х – начала 1960-х годов. – 1997. – С. 7–10.
5. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Собрание сочинений : в 7 т. / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянской культуры, Русские словари, 1997–2012. – Т. 5 : Работы 1940-х – начала 1960-х годов. – 1997. – С. 159–206.
6. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – С. 297–325.
7. Бахтин М.М. Проблема текста / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Собрание сочинений : в 7 т. / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянской культуры, Русские словари, 1997–2012. – Т. 5 : Работы 1940-х – начала 1960-х годов. – 1997. – С. 306–326.
8. Боневская Н.К. Жизнь и философская идея Михаила Бахтина / Н.К. Боневская // Вопросы философии. – 1996. – № 10. – С. 94–112.
9. Боневская Н.К. М. Бахтин и идеи герменевтики / Н.К. Боневская // Бахтиология: Исследования, переводы, публикации. – СПб. : Алтейя, 1995. – С. 32–42.
10. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики / Х.-Г. Гадамер ; пер. с нем. ; общ. ред. и вступ. ст. В.Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
11. Гоготышвили Л.А. Послесловие и комментарии к работе «Проблема текста» / Л.А. Гоготышвили // Бахтин М.М. Собрание сочинений : в 7 т. / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянской культуры, Русские словари, 1997–2012. – Т. 5 : Работы 1940-х – начала 1960-х годов. – 1997. – С. 618–647.
12. Корниенко Е.Р. Текст сквозь призму философии М.М. Бахтина / Е.Р. Корниенко // Знание. Понимание. Умение. – 2010. – № 1. – С. 128–134.
13. Кучинский Г.М. М.М. Бахтин и феноменологический метод исследования личности / Г.М. Кучинский // Психологический журнал : ежеквартальное научно-практическое издание. – 2007. – № 3. – С. 4–13.
14. Новикова Н.Л. К методологии гуманитарного познания / Л.И. Новикова // М.М. Бахтин как философ – М. : Наука, 1992. – С. 97–109.
15. Умеренкова А.В. Понимание как диалог в лингво-философии М.М. Бахтина / А.В. Умеренкова // Теория языка и межкультурная коммуникация / Курский государственный университет. – Курск, 2006. – С. 90–97.
16. Яусс Г.Р. К проблеме диалогического понимания / Г.Р. Яусс // Михаил Михайлович Бахтин / под ред. В.Л. Махлина. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – С. 143–164.

Анотація

Духович О. Б. Проблема розуміння тексту в діалогічній філософії М. М. Бахтіна. – Стаття.

У статті розглядається проблема розуміння тексту, запропонована М.М. Бахтіним у діалогічній філософії. Стверджується, що текст, на думку філософа, є єдиним об'єктом дослідження в гуманітарних науках, оскільки людина завжди виявляє себе саме через текст. Детально аналізуються запропоновані М.М. Бахтіним основні особливості тексту та специфіка його розуміння, що пов'язана з цими особливостями, зокрема з діалогічною природою тексту і його унікальністю. Крім того, сам процес розуміння, що ніколи не буває простим дублюванням готового висловлювання, є діалогічним і містить суттєвий момент новизни.

Ключові слова: текст, розуміння, висловлювання, гуманітарні науки, діалогічність.

Аннотация

Духович О. Б. Проблема понимания текста в диалогической философии М. М. Бахтина. – Статья.

В статье рассматривается проблема понимания текста, предложенная М.М. Бахтиным в диалогической философии. Утверждается, что текст, по мнению философа, является единственным объектом исследования в гуманитарных науках, потому что человек всегда проявляет себя именно через текст. Детально анализируются предложенные М.М. Бахтиным основные особенности текста и специфика его понимания, что связано с этими особенностями, в частности с диалогической природой текста и его уникальностью. Кроме того, сам процесс понимания, что никогда не бывает простым дублированием готового высказывания, является диалогическим и имеет существенный момент новизны.

Ключевые слова: текст, понимание, высказывание, гуманитарные науки, диалогичность.

Summary

Dukhovych O. B. The problem of text understanding in the dialogical philosophy of M. M. Bakhtin. – Article.

In the article, the problem of text understanding, suggested by M.М. Bakhtin in his philosophy, is considered. It is stated that the text, in philosopher's opinion, is the only research subject in the humanities, as the person always reveals himself/herself exactly via the text. There is a detailed analysis of suggested by M.М. Bakhtin main peculiar features of text and the specific nature of its understanding which is connected with these peculiar features, namely with the dialogical nature of the text and its uniqueness. Besides, the very process of understanding, which is never a simple duplication of finished expression, is dialogical and contains significant moment of novelty.

Key words: text, understanding, expression, humanities, dialogueness.